

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΤΗΣ
ΠΕΡΙ ΤΑ ΕΛΛ. ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΦΙΛΟΛ. ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΛΟΓΟΣ ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΟΣ
ΤΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΝ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ
ΑΝΔΡΕΟΥ Ν. ΣΚΙΑ

(ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΕΚ ΤΟΥ ΕΣΥΤΟΜΟΥ ΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ ΡΑΦΤΑΝΗ-ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
1910

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΤΗΣ

ΠΕΡΙ ΤΑ ΕΛΛ. ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΦΙΛΟΛ. ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΛΟΓΟΣ ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΟΣ

ΤΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΝ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

ΑΝΔΡΕΟΥ Ν. ΣΚΙΑ

(ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΕΚ ΤΟΥ Ε^{ΟΥ} ΤΟΜΟΥ ΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ ΡΑΦΤΑΝΗ-ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

1910

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΤΗΣ ΠΕΡΙ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΛΟΓΟΣ ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΟΣ

ΤΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΝ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

ΑΝΔΡΕΟΥ Ν. ΣΚΙΑ⁽¹⁾

Φίλοι όμιληται

Πρό δέκα έννέα ήδη έτιών, ότε κατά πρώτον έδίδαξα ώς ύφηγητής άπό τής πανεπιστημιακής καθέδρας, προσεπάθησα νά άποδείξω ότι ή άρχαία Έλληνική γλώσσα και τά έν αυτή γεγραμμένα λογοτεχνήματα είνε τό κάλλιστον άμα και έπωφελέστατον παιδευτικόν μέσον όχι μόνον δι' ήμäs τοüs Έλληνας, αλλά και δι' άπαντας τοüs πεπολιτισμένους λαούς, διότι ούδεμία άλλη γλώσσα ούδέ λογοτεχνία, ούτε άρχαία, ούτε νεωτέρα, παρέχει έν τώ συνόλω αυτής τοσαύτα όμοϋ παιδευτικά στοιχεία, ούδ' ύπάρχει τις άλλη τοσοϋτον άπηλλαγμένη έλλείψεων και έλαττωμάτων, ώς ή Έλληνική⁽²⁾.

Ήδη ή εδμενης ψήφος τής Σεβαστής Κυβερνήσεως έφαρμοζούσης εξαιρετικόν νόμον και ή συγκατάθεση τής Α. Μ. τοϋ Βασιλέως μοι άνέθηκεν όριστικώς τήν εξαιρέτως τιμητικήν, εις έμέ δέ ιδίως και ύπέρ πäsαν άλλην τιμήν προσφιλεστέραν έντολήν τοϋ νά διδάσκω τά Έλληνικά γράμματα ώς τακτικός καθηγητής άπό τής σεμνης ταύτης επι-

(1) Άπηγγέλη έν τώ Έθνικώ Πανεπιστημίω τή 1η Νοεμβρίου 1910.

(2) Ό κατά τήν έναρξιν τών παραδόσεων μου ώς ύφηγητοϋ άπαγγελθείς λόγος περι τής σημασίας τής άρχαίας Έλληνικής γλώσσης ώς όργάνου καθολικής παιδεύσεως έδημοσιεύθη έν τώ ΙΕ' τόμω τοϋ περιοδικοϋ συγγράμματος Παρνασσοϋ, άγατηπωθείς και έν ιδίω φυλλαδίω έν έτει 1892.

στημονικῆς καθέδρας, ἐν ἣ ἡ πρὸ ἐμοῦ παρὰ τὴν δυσμένειαν τῶν καιρῶν ὄχι ὀλίγοι ὑπῆρξαν οἱ διαλάμπαντες. Ἐπὶ τούτῳ ἐκφράζων ἐνθερμοτάτας εὐχαριστίας πρὸς τοὺς παρασχόντας μοι τὴν τιμὴν ἅμα καὶ ἡδονὴν ταύτην, ἧς ἡ ἐπιτυχία ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου εἶχεν ἀποτελέσει τὸν κυριώτατον τοῦ βίου μου σκοπόν, ἀσμένως σπεύδω κατὰ τὴν ἐπίσημον ταύτην περίστασιν ἐνώπιον τοῦ ἀνωτάτου τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἄρχοντος, τῶν παρισταμένων πανεπιστημιακῶν λειτουργῶν καὶ παντὸς τοῦ παρόντος σεμινοῦ δμίλου νὰ παράσχω πανδήμως τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι καθ' ἕσπεον τὸ στάδιον τῆς μελλούσης μου καθηγεσίας διαρκῶς καὶ πάσῃ δυνάμει θὰ προσπαθήσω νὰ συντελέσω τὸ κατ' ἐμμαντόν, ὥστε τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα νὰ μὴ εἶνε μόνον δυνάμει τὸ ἄριστον τῶν παιδευμάτων τῆς νεολαίας, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναδειχθῶσι τοιαῦτα καὶ ἔργα. Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ μεγάλου τούτου σκοποῦ δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ καταδεικνύεται δι' ὀλιγόποτε ἐπιχειρημάτων ἢ ἐσωτερικῆ ἀξία καὶ ἡ μεγάλη παιδευτικὴ δύναμις τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἀλλ' ἀπαιτεῖται πρὸ παντὸς νὰ ὑπάρχωσι καὶ διδάσκαλοι τούτων ἱκανοὶ νὰ ἀναδείξωσι τοὺς μαθητὰς αὐτῶν ὑπερέχοντας κατὰ τὴν εὐγένειαν τοῦ ἡθους καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ λογικοῦ ὑπὲρ τοὺς μὴ διδασκόμενους ἢ πλημμελῶς διδασκόμενους τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα. Ἡ ἐκτίμησις λοιπὸν τῆς παιδευτικῆς ἀξίας τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῆς ἐπισταμένης ἐξετάσεως τοῦ πραγματικοῦ αὐτῶν ποιοῦ, ἀλλ' ἐπίσης καὶ ἐκ τοῦ μᾶλλον ἐκ τῶν καρπῶν τῆς διδασκαλίας τῶν διδασκόντων αὐτὰ ἐν τοῖς σχολείοις τῆς ἐγκυκλίου παιδεύσεως· καὶ ὅσοι δὲ καταπολεμοῦσι τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ ζητοῦσι νὰ υποβιβάσωσιν αὐτήν, πράττουσι τοῦτο ὄχι μετὰ κρίσεως συναγομένης ἐξ ἐπισταμένης μελέτης τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ πεποιθήσεως ἐοχηματισμένης ἐκ τῶν τυχαίων ἐντυπώσεων καὶ παρατηρήσεων τῆς ἐκ τῶν σχολείων πείρας. Ἄλλ' ἵνα οἱ διδάσκαλοι τῆς ἐγκυκλίου παιδεύσεως δυνηθῶσι νὰ καταδείξωσι διὰ τῶν καρπῶν τῆς διδασκαλίας αὐτῶν τὴν ὑπεροχὴν τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ μεταχειρίζονται τὴν προσήκουσαν παιδαγωγικὴν μέθοδον, οὐδὲ νὰ ἐργάζονται μετὰ ζήλου καὶ ἐνθουσιασμοῦ, ἀλλ' ἀπαιτεῖται πρὸ παντὸς νὰ ἔχωσιν αὐτοὶ οἱ διδάσκαλοι ὀρθὴν καὶ πλήρη καὶ τελείαν γνῶσιν τῆς περὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα φιλολογικῆς ἐπιστήμης, ὥστε νὰ δύνανται καὶ νὰ ἐξευρίσκωσιν ἐνκόλως ἐκ τοῦ ὅλου

θησανροῦ τῶν φιλολογικῶν αὐτῶν γνώσεων τὰ πρὸς τὴν μόρφωσιν τῆς νεολαίας συντελεστικώτατα διδάγματα καὶ νὰ ἐπεξεργάζωνται ταῦτα προσηκόντως συντονίζοντες αὐτὰ εὐαρμόστως πρὸς τὸν διανοητικὸν ὀρίζοντα τῶν μαθητῶν.

Τὴν ἐπιστημονικὴν ταύτην μόρφωσιν τῶν μελλόντων νὰ διδάσκωσιν ἐν τοῖς σχολείοις τῆς ἐγκυκλίου παιδείσεως φιλολόγων ἔχει ὡς πρώτιστον καὶ σπουδαιότατον ἔργον ἢ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ διδασκαλία τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, ὥστε ἵνα ἀναπτυχθῇ καὶ διαδοθῇ καὶ ἐκτιμηθῇ προσηκόντως ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία, ἀπαιτεῖται πρώτιστα νὰ διδάσκεται ἐν τῷ πανεπιστημίῳ ἡ Ἑλληνικὴ φιλολογία κατὰ τρόπον ὅσον ἔνεοσι τέλειον ἀνταξίως τῶν χρόνων, ἐν οἷς ζῶμεν, καὶ ἀναλόγως πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς τελειότητος, μεθ' ἧς διδάσκονται σήμερον οἱ λοιπαὶ ἐπιστήμαι. Ἀφοῦ δὲ ἡ τοιαύτη ἐπιστημονικὴ διδασκαλία μέλλει νὰ ἀποτελῇ εἰς τὸ ἐξῆς τὴν κυριωτάτην τῶν ἀσχολιῶν μου, νομίζω εὐκαιρον κατὰ τὴν ἐναρκτήριον ταύτην παράδοσιν νὰ ἐκθέσω πρὸς ὑμᾶς, τίς εἶνε ἡ παροῦσα κατάστασις τῆς περὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα φιλολογικῆς ἐπιστήμης κατ' ἀντιπαράβολήν πρὸς τὰς παλαιότερας χρονικὰς περιόδους, καὶ πῶς πρέπει νὰ γίνηται ἰδίᾳ παρ' ἡμῖν ἢ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ διδασκαλία τῆς ἐπιστήμης ταύτης, ἵνα ἀποβῆναι τελεσοφωτέρᾳ καὶ ὠφελιμωτέρᾳ, οὕτω δὲ νὰ ὑποδείξω καὶ τὸν κανόνα, ὃν θὰ προσπαθῆσω νὰ ἀκολουθῶ.

Ὁ ὀλέθριος βαρβαρικὸς χειμαρρὸς ὁ κατακλύσας τὸν ἀληθῶς ἀξιοθαύμαστον πολιτισμὸν τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος δὲν παρέσυρεν εἰς τὴν ἀπώλειαν μόνον λογοτεχνικὰ συγγράμματα καὶ καλλιτεχνικὰ μνημεῖα, ἅτινα ἔμελλον νὰ γίνωνται ὑπόθεοις ἐπιστημονικῆς μελέτης, ἀλλὰ προσέει καὶ κολοσιαῖον ἀληθῶς ὄγκον ἐπιστημονικῆς φιλολογικῆς ἐργασίας συντελεσθείσης μετὰ ἀκριβοῦς καὶ κατὰ τὸ τότε ἐφικτὸν τελείας μεθόδου καὶ ἕμα μετὰ φιλοπονίας ἀληθῶς καταπληκτικῆς. Διὰ τοῦτο ἡ νεωτέρα φιλολογικὴ ἐπιστήμη ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὄχι μόνον δὲν κατώρθωσε νὰ ὑπερακοτίσῃ τὸ ἔργον τῶν ἀρχαίων φιλολόγων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ αἰῶνας ὅλους ὑπελείπετο ἐκείνων κατὰ πολὺ· καὶ μετέπειτα δὲ κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα καὶ μέχρι τῆς σήμερον μέρος τι μόνον τῶν φιλολόγων ὑπερέβη τὰ τέρατα τῆς ἐπιστημονικῆς σταδιοδρομίας τῶν ἀρχαίων ὁμοτέχων

αὐτῶν, πλείστοι δέ, καὶ δὴ ὄχι οἱ τυχόντες, μόλις ἠδυνήθησαν νὰ προσεγγίωσι τὰ τέρατα ἐκεῖνα.

Ὁρμηθέντες οἱ Ἕλληνες ἐκ τῆς μελέτης τῶν Ὀμηρικῶν ποιημάτων καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ κειμένου αὐτῶν κατὰ τοὺς Πεισιστρατεῖους χρόνους, ἐδημιούργησαν ἤδη πρὸ τοῦ τέλους τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος μέγα μέρος τῶν φιλολογικῶν ἐπιστημῶν, ἤτοι γλωσσολογίαν, κριτικὴν τῆς παραδόσεως τῶν κειμένων, καλλολογικὴν κριτικὴν, ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας, θεωρίαν τῶν μουσικῶν τεχνῶν, φιλολογικὴν χρονολογίαν, ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ, ἀρχαιολογίαν. Ἐπειτα δὲ ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου συστηματοποίησαν τὰς φιλολογικὰς μελέτας καὶ εἰδικὴν ἐπιστήμην ἐξ αὐτῶν μορφώσαντες ἀνέπτυξαν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ Α' αἰῶνος μ. Χ. καὶ πάντας τοὺς ὑπολοίπους κλάδους τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης, πλὴν μόνης τῆς νομισματολογίας· καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ἐγκυκλοπαιδείαν τῶν φιλολογικῶν ἐπιστημῶν, ἣν οἱ νεώτεροι χρόνοι μόλις κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα κατήρτισαν, φαίνεται ὅτι εἶχε συστηματοποιήσει ἤδη κατὰ τὸν Γ' π. Χ. αἰῶνα ὁ Περγαμηνὸς γραμματικὸς Τήλεφος, συγγράμματος κατὰ Σουΐδαν περὶ τοῦ πόσα χρῆ εἶδέναι τὸν γραμματικόν. Ἡ φιλολογικὴ ἐργασία τῶν ἀρχαίων δὲν εἶνε ἀπηλλαγμένη ἀτελειῶν καὶ πλανῶν, ὡς εἶνε πάντα τὰ ἀνθρώπινα, ἀλλ' ὅμως καὶ παρὰ ταύτας οὐδεὶς τῆς φιλολογίας μύστης μελετῶν τὰς ἐργασίας ἐκείνων δύναται νὰ μὴ θαυμάσῃ τὴν μεγαλοπραγμοσύνην αὐτῶν, τὸν εἰλικρινῆ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας ἔρωτα, τὴν διαύγειαν τῆς κρίσεως, τὸ πολυμερὲς τῆς μαθήσεως, τὴν καταπληκτικὴν φιλοποιίαν πολλῶν, τὴν πρωτοτυπίαν καὶ παραγωγικότητα τῶν πλείστων. Αὐτὴ ἡ ἔνεκα τῆς ἀμελείας τῆς σπουδῆς ξένων γλωσσῶν καὶ ἀφανῶν διαλέκτων ἀτελέστατα σχετικῶς ἀναπτυχθεῖσα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις γλωσσολογία δὲν ὑστερεῖ τῆς σημερινῆς ἐπιστήμης οὔτε κατὰ τὸ μέγεθος τῆς ἐπιβολῆς οὔτε κατὰ τὴν δξυδέρκειαν τῆς παρατηρήσεως. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς διέγνωσαν οἱ ἀρχαῖοι ὅτι ἡ γλῶσσα οὐδὲν ἄλλο εἶνε εἰμὴ ἐξωτερικὴ ἔκφρασις ἐσωτερικῆς ψυχικῆς λειτουργίας καὶ ἐτράπησαν εἰς ἀναζήτητον τῆς σχέσεως τῆς ἐκφράσεως πρὸς τὴν νόησιν, ἣ δὲ μεγάλη τοῦ Πλάτωνος διάνοια συνέλαβε καὶ αὐτὸ τὸ παρατολμώτατον σχέδιον καθολικῆς θεωρίας περὶ τοῦ συνόλου τῶν ἀνθρωπίνων γλωσσῶν· «ὄνόματος ὀρθότητα εἶναι ἐκάστῳ τῶν ὄντων φύσει πεφυκυῖαν, καὶ οὐ

τοῦτο εἶναι ὄνομα, ὃ ἂν τινες ξυνθέμενοι καλεῖν καλῶσι, τῆς αὐτῶν φωνῆς μόριον ἐπιφθεγγόμενοι, ἀλλὰ ὀρθότητά τινα τῶν ὀνομάτων πεφυκέναι καὶ Ἑλλησι καὶ βαρβάροις τὴν αὐτὴν ἅπασιν ⁽¹⁾».

Καὶ ἀπέτυχε μὲν ὁ μεγαλοφυῆς ἀνὴρ παραχθεὶς ἐκ τῶν γενικωτέρων θεωριῶν τοῦ φιλοσοφικοῦ αὐτοῦ σοσιήματος, καὶ παθὼν τοῦ Ἰκάρου τὸ πάθημα ἐξέπεσεν εἰς αὐτόχρημα νηπιώδη ἐτυμολογικὰ αὐτοσχεδιάσματα, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀποτυχίᾳ ταύτῃ εἶνε ἀληθῶς ἀξιοθαύμαστοι αἱ ἐμβριθέσταται φυσιολογικαὶ παρατηρήσεις αὐτοῦ περὶ τῆς φύσεως τῶν φθόγγων τῆς ἀνθρωπίνης φωνῆς καὶ ἡ ὀρθὴ διάγνωσις τῆς ὀνοματοποιίας. Τὴν γλωσσολογικὴν ὁμως ταύτην ἀποτυχίαν τοῦ Πλάτωνος ἀντισταθμίζει ἡ σπουδαιότης αὐτοῦ ἀνακάλυψις τῆς διακρίσεως τῶν κυριωτέρων μερῶν τοῦ λόγου, ἧτοι ὀνόματος καὶ ῥήματος, καὶ τῶν χρόνων τοῦ ῥήματος. Σημειωτέον δ' ὅτι κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ φυσιολογικὴ μελέτη τῶν φθόγγων μόλις ἐπ' ἐσχάτων ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῶν φιλολόγων πρὸς ἐξήγησιν γραμματικῶν φαινομένων, αὐτοὶ δ' οἱ κλείσαντες τὴν Γερμανίαν μεγάλοι γραμματικοὶ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἠμέλησαν αὐτὴν τελείως, καίτοι ἐπὶ αἰῶνας ὄλους πρὸ αὐτῶν εἶχον λίαν εὐδοκίμως ἐξερευνήσει τὴν φυσιολογίαν τῆς ἀνθρωπίνης φωνῆς πολλοὶ διδάσκαλοι κωφαλάων καὶ ἱεραπόστολοι μελετῶντες γλώσσας ἀγρίων λαῶν καὶ φυσιολόγοι. Ἡ μέθοδος, δι' ἧς ὁ Πλάτων ἀπεπειράθη νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν φθογγολογικὴν κατασκευὴν τῶν λέξεων καὶ νὰ ἀνεύρῃ τὴν ἐτυμολογίαν αὐτῶν ἦτο ὄλως ἀνεπαρκής, ἀπέκειτο δὲ εἰς τὴν γλωσσολογίαν τῶν νεωτέρων χρόνων, τὴν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν ἀναπτυχθεῖσαν, νὰ ἀνεύρῃ τὴν ὀρθὴν μέθοδον καὶ νὰ ὑπαγάγῃ τὰ ποικίλα φαινόμενα τῶν γλωσσικῶν ἀλλοιώσεων εἰς ἐπιστημονικὴν ἐρμηνείαν. Ἄλλοι ὁμως ἐκ τῶν ἀρχαίων μὴ ζητοῦντες νὰ ἀναλύσωσι τὰς λέξεις, ἀρκοῦμενοι δὲ εἰς ἀπλὴν περιγραφὴν καὶ ταξινόμησιν τῶν ὁμοίων καὶ ἀναλόγων γλωσσικῶν φαινομένων καὶ ζητήσαντες νὰ ἐξακριβώσωσι τὴν λειτουργίαν, ἣν πληροῦσιν αἱ λέξεις ἐν τῷ λόγῳ, ὑπῆρξαν ἀσυγκρίτως εὐτυχέστεροι, κατορθώσαντες νὰ διακρίνωσι πάντα τὰ μέρη τοῦ λόγου, νὰ ὑπαγάγωσι τοὺς ποικίλους αὐτῶν τύπους εἰς γενικωτέρας κατηγορίας καὶ νὰ κα-

(1) Πλάτ. Κρατύλ. 21.

ταρτίσωσιν ἀληθῶς ἐπιστημονικὸν σύστημα συντάξεως. Ἐκτοτε ἐπὶ χίλια ἐπτακόσια περίπου ἔτη, μέχρις οὗ ἀνεφάνη ἡ νεωτέρα γλωσσολογία, ἡ γραμματικὴ ἠκολούθησε τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς μέθοδον, ἣν εἶχον ὀρίσει οἱ ἀρχαῖοι, καὶ σήμερον δὲ τὰ γραμματικὰ συγγράμματα τῆς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν ἄλλων γλωσσῶν, ὅσα ἀρκοῦνται εἰς ἀπλὴν περιγραφὴν καὶ ταξινομήσιν τῶν γλωσσικῶν φαινομένων, διατηροῦσιν εἰσέτι τὸ αὐτὸ σύστημα, μὴ ἀπομακρυνόμενα τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν εἰμὴ σπανίως καὶ ὄχι πολὺ.

Ἄλλας ὅμως φιλολογικὰς ἐπιστήμας ἀνέπτυξαν οἱ ἀρχαῖοι πολὺ τελειότερον τῆς γλωσσικῆς, ἰδίως δὲ τὴν ἐρμηνευτικὴν καὶ κριτικὴν καὶ ἔτι μᾶλλον τὴν περὶ τῶν μουσικῶν τεχνῶν θεωρίαν. Τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοῦχου τεθειμένα ἐρμηνευτικὰ ἀξιώματα, καθ' ἃ Ὀμηρον ἐξ Ὀμήρου δεῖ σαφηνίζειν, αὐτὸν ἐξηγουμένον ἑαυτὸν καὶ προσέτι τὸ τὰ φραζόμενα ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ μυθικῶς ἐνδέχεσθαι κατὰ τὴν ποιητικὴν ἐξουσίαν, μὴδὲν ἔξω τῶν φραζομένων περιεραζομένων, ἀποτελοῦσι καὶ μέλλουσι διὰ παντὸς νὰ ἀποτελῶσι τὰς πρωτίστας καὶ ἀσφαλεστάτας ἀρχὰς πάσης ἐρμηνευτικῆς καὶ κριτικῆς ἐργασίας. Τὴν δ' ὁρθὴν μέθοδον τῆς ἐρμηνευτικῆς καὶ κριτικῆς ὄχι μόνον καθώρισαν θεωρητικῶς, ἀλλὰ καὶ ἐφήρμοσαν θανμασίως οἱ ἀρχαῖοι γραμματικοί, διὰ τοῦτο δ' ὄσακις συμβῆ νὰ ἀνακαλυφθῆ σήμερον λείψανόν τι τῆς ἐργασίας ἐκείνων, ὥς ὅτε πρὸ 122 ἐτῶν ἐφανερῶθησαν τὰ περίφημα Βενετικὰ εἰς τὸν Ὀμηρον σχόλια, εὐθὺς καταφαίνεται πόσον ἀτελεῖς καὶ πολλάκις πεπλανημένοι ἦσαν αἱ τέως ἐπικρατοῦσαι δοξααῖαι τῶν νεωτέρων ἐπιστημόνων. Ἄλλ' ἔτι μᾶλλον ἀξιοθαύμαστον, ἰσάξιον δ' ἀληθῶς τῶν τελειοτάτων ἐπιστημονικῶν ἔργων τῶν σημερινῶν χρόνων, καταφαίνεται, καίπερ ἐν μικροῖς λειψάνοις διασωθέν, τὸ σύστημα ἐπιστημονικῆς θεωρίας τῶν μουσικῶν τεχνῶν τῶν ἀρχαίων, ὅπερ κατήρτισεν ὁ ἀντάξιος τοῦ μεγάλου Ἀριστοτέλους μαθητῆς Ἀριστοξένος ὁ Ταραντίνος, ὅστις οὐδαμῶς ἀρκοῦμενος εἰς τὴν ἀπλὴν περιγραφὴν τῶν μέτρων καὶ τῶν μουσικῶν ῥυθμῶν, συνέδεσε πάσας τὰς μουσικὰς τέχνας ὁμοῦ εἰς γενικὴν ῥυθμικὴν θεωρίαν καὶ καθώρισε τὴν μαθηματικὴν ὑπόστασιν τοῦ ῥυθμοῦ. Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν προειρημένων τρανὰ μαρτύρια τῆς μεγάλης ἀναπτύξεως τῆς φιλολογίας τῶν ἀρχαίων ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα οὐκ ὀλίγα, ἐλέγχοντα καὶ δεῦντα παρατηρήσεως

καὶ εὐρύτητα γνώσεως καὶ διαύγειαν κρίσεως, ἀρκεῖ δὲ νὰ μνημονεύσω τὴν Ποιητικὴν καὶ τὴν Ρητορικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, τὸ περὶ ἑρμηνείας συγγραμμάτιον τοῦ Δημητρίου καὶ τὰς ἀριστοτεχνικὰς περιγραφὰς καλλιτεχνικῶν ἔργων τοῦ Λουκιανοῦ, ἵνα μηδεὶς ἀμφισβητήσῃ τοῦτο.

Ἀνισχυρῶς τὸ μέγιστον μέρος τῆς φιλολογικῆς ἐργασίας τῶν ἀρχαίων ἀπωλέσθη ἐν τοῖς κατόπιν χρόνοις τῆς παρακμῆς καὶ τῆς ἐκβαρβαρώσεως, ἡ δὲ νεωτέρα ἐπιστήμη ἠναγκάσθη νὰ δημιουργήσῃ ἐξ ὑπαρχῆς νέον σύστημα φιλολογικῆς ἐπιστήμης ἐκ τῶν ὀλίγων διασωθέντων λειψάνων τῆς ἐργασίας ἐκείνων. Ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις ἀπειναρκώθη ὁ ἔμφυκῶν πᾶσαν ἐπιστημονικὴν ἐνέργειαν ἔξω τῆς ἀληθείας καὶ ἐκορέσθη ἢ φιλόσοφος περιέργεια, ἐπεκράτησε δὲ σωματικὴ τε καὶ πνευματικὴ ὀκνηρία καὶ ἀδράνεια καὶ ἀφιλοτιμία. Οἱ σήμερον ζητοῦντες νὰ περιορισθῇ ἢ ἐκπαίδευσις εἰς μόνὰ τὰ χρήσιμα καὶ πρακτικὰ, ἀποφεύγουσα τὰ μὴ παρέχοντα ἄμεσον καὶ αἰσθητὴν ὠφέλειαν, ἐὰν θελήσωσι νὰ μελετήσωσι καλῶς τὴν ἱστορίαν τῶν χρόνων ἐκείνων, θὰ μάθωσιν εὐκόλως ἐξ αὐτῆς ὅτι αἱ θεωρίαι αὐτῶν ἐφηρομόσθησαν τότε πληρέστατα καὶ ἀποτελέσμα τῆς ἐφαρμογῆς ὑπῆρξεν ἡ βαθμηδὸν προϊούσα γενικὴ τῶν χαρακτήρων ἐκφάνσις, ἣτις ἐπήγαγε τὸ σκότος τῆς ἀμαθείας, τὴν ἀβελτερίαν καὶ τὴν ἐξαχρείωσιν τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων. Ἐντὶ τῆς ἐπιπόνου ἀναζητήσεως τῆς ἀληθείας ἐθεωρήθη πρακτικώτερον ἢ ἄνευ ἐλέγχου καὶ ἐπεξεργασίας χρησιμοποίησις τῶν ὑπαρχόντων παλαιότερων ἔργων, καὶ ἐπειδὴ ταῦτα ἦσαν πολλὰ καὶ συχνάκις ἀσύμφωνα πρὸς ἄλληλα, ἐνομήσθη ἀρκετὸν νὰ ἀκολουθῇ τις μόνον τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν παλαιότερων σοφῶν. «Μᾶλλον πειστέον Ἀριστάρχῳ ἢ τῷ Ἑρμαππίᾳ, εἰ καὶ δοκεῖ ἀληθεύειν», λέγει εἰς τῶν σχολιασιῶν τοῦ Ὅμηρου. Ἡ νωθρότης αὕτη τῆς σκέψεως καὶ ἡ ὀκνηρία τῆς ζητήσεως ἤγαγον βαθμηδὸν εἰς ἄκριτον καὶ ἐνίοτε αὐτὸ τοῦτο τυφλὴν εὐπιστίαν, ὥστε ὄχι μόνον τῶν ὀπωσδήποτε ἀξιόπιστων συγγραφέων αἱ γνώμαι ἐγίνοντο ἀνεξετάστως δεκταί, ἀλλὰ συχνάκις καὶ ἐν γένει παντὸς παλαιότερου, καίπερ ἐνίοτε ἀναξίου πάσης πίστεως. Ἀξανανομένης δὲ βαθμηδὸν τῆς ἀκρισίας ἐπλεόνασαν αἱ πλάναι καὶ αἱ προλήψεις, εἰσέβαλε δ' ἀκατασχέτως ἡ δεισιδαιμονία καὶ ἡ ἀμάθεια. Τὴν ἠθικὴν ταύτην παρακμὴν ἐπηκολούθησεν, ὡς εἰκόσ, καὶ ἡ ὕλική παρακμὴ, ὥστε

ἡ συντήρησις τῆς εἰσέτι πλοουσίας πνευματικῆς κληρονομίας τῶν προγε-
νεστέρων ἐθεωρήθη ἔργον βαρὺ καὶ ὑπέρτερον τῶν τε δυνάμεων καὶ
αὐτῶν ἔτι τῶν ἀναγκῶν τῶν συγχρόνων. "Ὅθεν οἱ ἄνθρωποι ὀλιγαρκέ-
στεροι ἐκάστοτε καὶ βαθμηδὸν γινόμενοι, ἀντὶ τὰ διατηρῶσι πολλὰ βι-
βλία, ἐθεώρησαν πρακτικώτερον τὰ καταρτίζουσιν ἀνθολόγια καὶ ἐπιτομὰς
καὶ περιλήψεις ἐκ τούτων περιεχοῦσας μόνον ὅσα αὐτοὶ ἐνόμιζον χρήσιμα,
ἐγκατέλιπον δὲ εἰς ἀπώλειαν τὰ ἀρχέτυπα." Ἀλλὰ καὶ αἱ πρῶται ἐπιτομαὶ
ἐκρίνοντο πολλάκις ὑπέρτεραι τῶν δυνάμεων καὶ τῶν ἀναγκῶν τῶν
συγχρόνων, διὸ συνετάσσοντο τῶν ἐπιτομῶν δεύτεραι ἐπιτομαὶ καὶ ἐκ
τῶν δευτέρων τρίται καὶ τέταρται, τὰ δὲ παλαιότερα καὶ δοκιμώτερα συγ-
γράμματα, λογοτεχνικά τε καὶ ἐπιστημονικά, ἐγκαταλείπομενα ἐξηφανί-
ζοντο κατὰ μυριάδας. Ἡ δὲ σύνταξις τῶν ἐπιτομῶν τῶν παλαιότερων
συγγραμμάτων δὲν ἐγένετο μετὰ τινος φροντίδος καὶ σκέψεως, ἀλλ' εἰκῆ
καὶ ἀκρίτως καὶ αὐτοσχεδίως, ἀναμειγνύμεναι δὲ καὶ μετὰ μεταγενε-
στέρων ἐκ τοῦ προχείρου καὶ ἐκ τῶν ἐνότων συντεταγμένων προσθη-
κῶν κατήντησαν ὅλως ἀκατάστατα καὶ συγκεχυμένα συμπιλήματα,
συχνάκις βρύοντα παντοίων μωρολογημάτων. Αὐτοὶ οἱ ἄριστοι τῶν Βυ-
ζαντινῶν φιλολόγων, οἱ τὰ μάλιστα συντέλεσαντες εἰς διάσωσιν τῶν ὑπο-
λειφθέντων ἔργων τῆς ἀρχαιότητος καὶ διὰ τοῦτο πολλῆς εὐγνωμοσύ-
νης ἄξιοι, ὡς ὁ Φώτιος καὶ ὁ Εὐστάθιος, οὐδὲν ἄλλο εἶνε καὶ αὐτοὶ
εἰμὴ συμπιληταί. Ἄλλων δὲ τὰ ἔργα εἶνε τοσοῦτον ἀκατάστατα, ἄκριτα
καὶ ἀβέβητα, ὥστε ὁμοιάζουσι πρὸς τοὺς ἀθλίως ἐκ παντοίου ὕλικου
ἐκτισμένους τοίχους Βυζαντινῶν τινων οἰκοδομημάτων, ἐν οἷς εὐρί-
σκονται φύρδην μίγδην συμπεπηγμένα μετὰ εὐτελοῦς ὕλικου καὶ συν-
τρίμματα καλλιτέχνων ἔργων τῆς ἀρχαιότητος. Εἰς τῶν τοιούτων συμ-
πιλητῶν εἶνε ὁ Σουΐδας, περὶ οὗ προσφυνῶς εἶπέ τις τῶν νεωτέρων
φιλολόγων ὅτι εἶνε χρυσόμαλλον πρόβατον, ἀλλὰ πρόβατον πάντοτε.
Ἐδυνχῶς κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους τὸ
Ἑλληνικὸν ἔθνος ἤρχισε τὰ ἀνανήφη ἀποτινάσσειν τὴν μακροχρόνιον
αὐτοῦ νάρκην, τότε δ' ἀνεφάνησαν καὶ φιλόλογοι ἄξιοι πάσης ἐκτι-
μήσεως, ἐκ δὲ τούτων πολλοὶ φεύγοντες τὴν ὑπὸ ἀνημέρου κατακτητοῦ
καταμαστιζομένην ἰδίαν πατρίδα μετέδωσαν τὰ περισσώζόμενα λείψανα
τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας εἰς τὰ σπαργῶντα πρὸς τὴν πρόοδον ἔθνη τῆς
Δυτικῆς Εὐρώπης.

Οἱ ἀοίδιμοι ὁμῶς ἐκεῖνοι ἄνδρες, καίπερ ἀσυγκρίτως ὑπὸ πᾶσαν ἐπο-
 ψιν ὑπερέχοντες τῶν παλαιότερων Βυζαντινῶν λογίων καὶ σωτήρες
 ἀληθῶς γενόμενοι τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, δὲν κατεῖχον ἀκριβῆ
 οὐδὲ καλῶς ἐξετασμένην ἐπιστημονικὴν μέθοδον, ὥστε ἡ διδασκαλία
 αὐτῶν νὰ ἀποτελῇ πλήρης σύστημα, ἀλλ' εἶχον μόνον πρακτικὴν ἐκ μό-
 νης τῆς πολλῆς ἀναγνώσεως τῶν ἀρχαίων συγγραφεῶν ἀποκτηθεῖσαν
 γνῶσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, αἱ δὲ γνώσεις αὐτῶν περὶ τοῦ βίου
 τῶν ἀρχαίων καὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαιότητος προήρχοντο ἐκ μόνης
 τῆς ἐκ τῶν ἀναγνώσεων αὐτῶν ἀναμνήσεως, ἄνευ οὐδεμιᾶς κατεργασίας.
 Ἐκ πασῶν τῶν φιλολογικῶν ἐπιστημῶν ἐδίδασκον καὶ ἰδίαν μόνον τὴν
 γραμματικὴν καὶ ταύτην ἀνεπαρκέστατα κατὰ τὸν παραδεδομένον τρό-
 πον. Διὰ τοῦτο αἱ ὑπ' αὐτῶν ἐκπονηθεῖσαι ἐκδόσεις τῶν ἀρχαίων συγ-
 γραφεῶν οὐδένα ἄλλον εἶχον ὁδηγὸν πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου
 πλην τῆς ἰδίας ὑποκειμενικῆς κρίσεως, σχηματιζομένης κατὰ τὰς ἐκ τῶν
 προτέρων ἀναγνώσεων σκοτεινὰς ἀναμνήσεις, ὅθεν καίπερ πολλάκις εὐ-
 σιόχως εὐρίσκοντες τὸ ὀρθόν, ὄχι σπανίως ἐξέπιπτον εἰς πλάνας καὶ
 αὐθαιρεσίας. Ἀληθῶς εἰπεῖν οἱ ἄνδρες οὗτοι δὲν παρέδωσαν εἰς τοὺς λαοὺς
 τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης φιλολογίαν ἀξίαν νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα ἐπιστήμη,
 ἀλλ' ὁ διάπυρος αὐτῶν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν ἔρωσ, ἡ αἰσθησις
 καὶ ὁ θαυμασμός τοῦ κάλλους τῶν ἔργων τῶν ἀρχαίων, ἡ νηφαλιότης
 τῆς κρίσεως, ἡ διαυγής καὶ ἀπὸ τῶν παλαιότερων προλήψεων ἀπηλ-
 λαγμένη ἀντίληψις καὶ ἡ εὐγένεια τῶν ἡθῶν αὐτῶν κατέθειλαν τὰ ὄμ-
 ματα τῶν Εὐρωπαϊκῶν μαθητῶν αὐτῶν, ὥστε κατέστησαν αὐτοὶ μὲν ἀξιο-
 ζήλωτα πρότυπα ἀνθρώπων, οἱ δ' ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐθεωρήθησαν ὡς
 ἰδεώδεις τύποι ἀνθρωπίνης τελειότητος. Διὰ τοῦτο ἡ ὑπ' αὐτῶν διδα-
 χθεῖσα Ἑλληνικὴ παιδεία ἀπεκλήθη ἀνθρωπισμός, ὡς σκοπὸς δὲ τῶν
 φιλολογικῶν μελετῶν ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν Εὐρωπαϊκῶν λογίων τῶν χρό-
 νων τῆς Ἀναγενήσεως ἢ μίμησις τῶν ἀρχαίων καὶ ἡ πρὸς αὐτοὺς
 ἀμιλλα περὶ κάλλους λόγων. Μοναδική, ἀλλ' ἀληθῶς γενναία ἀπόπειρα
 πρὸς αὐτοτελῆ καὶ ἐπὶ ἰδίας κρίσεως καὶ ἐρεῦνης στηριζομένην ἐπιστη-
 μονικὴν ἐργασίαν ὑπῆρξε κατὰ τὸ πρῶτον ἡμίον τοῦ ΙΣ' αἰῶνος ἡ περιώ-
 νυμος περὶ τῆς ὀρθῆς προφορᾶς τῆς Λατινικῆς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς
 γλώσσης θεωρία τοῦ ἐκ Ροιτερδάμης Ἐράσμου, ἐφ' ἧς στηρίζεται πᾶσα
 ἡ νεωτέρα γραμματικὴ τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν.

Ἡ ἀκόλουθος μετὰ τὴν Ἀναγέννησιν περίοδος τῆς φιλολογίας, ἐν ἣ πρωτηγωνίστησαν οἱ Γάλλοι, τὰ δευτερεῖα δ' εἶχον οἱ Ὀλλανδοὶ καὶ κατόπιν οἱ Γερμανοί, ἐπεδίωξε μᾶλλον τὰ ταξινομήσῃ καὶ συστηματοποιήσῃ προχείρως τὸ διεσπαρμένον ὕλικόν, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ἀνήκοντος εἰς τὴν μεταγενεστέραν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον. Τότε ἐξεπονήθη τὸ μέγιστον τῶν Ἑλληνικῶν λεξικῶν, ὁ Θησαυρὸς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τοῦ Ἐρρίκου Στεφάνου, τὰ οὐχ ἦττον κολοσιαῖα περὶ τῶν πηγῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ γραμματολογίας ἔργα τοῦ Βοσσίου καὶ Φαβρικίου, ὁ Θησαυρὸς τῶν Ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ Γρονοβίου, αἱ εὐρεῖαι χρονολογικαὶ μελέται τοῦ Σκαλιέρου, ἡ Ἑλληνικὴ παλαιογραφία καὶ ὁ μέγας κατάλογος τῶν Ἑλληνικῶν χειρογράφων τοῦ Montfaucon. Οἱ φιλόλογοι τῆς περιόδου ταύτης διεκρίθησαν διὰ τὴν καταπληκτικὴν αὐτῶν φιλοπονίαν καὶ πολυμάθειαν. Ὁ Ἐρρίκος Στέφανος ἐκτὸς τοῦ Θησαυροῦ ἐξέδωκεν 74 ὄλους Ἑλληνας συγγραφεῖς καὶ 58 Λατίνους. Ὁ Montfaucon ἐξήτασε καὶ περιέγραψεν 11630 παλαιὰ χειρόγραφα, ἵνα κατατίσῃ χρονολογικὴν σειρὰν τῶν διαφόρων εἰδῶν τῆς παλαιᾶς γραφῆς, καὶ ἐκτὸς αὐτῶν ἐδημοσίευσεν κολοσιαῖον ἐγκυκλοπαιδικὸν σύγγραμμα *L'Antiquité expliquée et représentée à figures* εἰς 15 ὄλους τόμους· δὲν ὑστερεῖ δ' αὐτοῦ ὁ πολυμαθέστατος τῆς Βυζαντινῆς περιόδου ἐρευνητὴς Du Cange. Ἡ κριτικὴ ὁμως τῶν κειμένων ἔμεινε στάσιμος καθ' ἅπασαν τὴν περίοδον ταύτην, τὸ δ' ἀρχαιολογικὸν καὶ ἱστορικὸν ὕλικόν δὲν ἐξηλέγχετο ὑπὸ τῶν χαλκεντέρων ἐκείνων σοφῶν εἰμὴ μόνον προχείρως καὶ ἐπιπολαίως.

Ἡ ἀνακάθαρσις τοῦ ὑπ' αὐτῶν περιουναχθέντος καὶ προχείρως ταξινομηθέντος κολοσιαίου ὕλικου ἀπέκειτο εἰς τὰ ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς Μεταρρυθμίσεως δυσπίστως πρὸς τὴν παράδοσιν διατεθειμένα καὶ ὑπὸ τῆς ἀρχομένης φιλοσοφικῆς ἀπιστίας τῆς προσηγηθείσης τῆς Ἰαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἀνησυχῶντα καὶ πρὸς ἀμφισβητήσεις καὶ ἀμφιβολίας ῥέποντα πνεύματα τῶν Ὀλλανδῶν καὶ τῶν Ἀγγλων. Πρῶτος ὁ Περιζώνιος κατὰ τὰ τέλη τοῦ 12' αἰῶνος ἀμφισβητεῖ τὴν ἀξιοπιστίαν τῶν περὶ τῆς παλαιότητας Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας παραδόσεων, μετ' αὐτὸν δ' ὁ Ἰταλὸς Vico ἀμφισβητεῖ τὴν ὑπαρξιν τοῦ Ὀμήρου ὡς ἱστορικοῦ προσώπου, πρόδρομος οὕτω γενόμενος τοῦ Wolf. Εὐθὺς κατόπιν ἀνεφάνη ὁ πράγματι μεγαλοφυῆς Ἀγγλὸς κριτικὸς Ριχάρδος Bentley, εἰς

τῶν μεγίστων ἀνδρῶν τῶν διαλαμπάντων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιστήμῃ, ἀναδειχθεὶς διὰ τῶν περιφανῶν αὐτοῦ ἀνακαλύψεων ἀρχηγέτης τῆς νέας ταύτης ἰδίως περὶ τὴν κριτικὴν καὶ τὴν ἐξέλεγκτιν τῆς παραδόσεως ἀσχολουμένης σχολῆς, ἐν ἣ ἰδιόπρατος ἰδίως Ἄγγλοι καὶ Ὀλλανδοὶ φιλόλογοι. Εἰς τῶν κορυφαίων τῆς σχολῆς ταύτης ὑπῆρξε καὶ ὁ κατὰ τὸν 18^ο αἰῶνα ἀκμάσας Ὀλλανδὸς Cobet, ἀνὴρ διαπρέπων ὄχι μόνον διὰ τὴν εὐφυΐαν, μεθ' ἧς ἀνεκάλυπτε τὰ τρωτὰ μέρη τῆς παραδόσεως καὶ ἀνεύρισκε τὰς προσηκούσας διορθώσεις, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀρίστην γνῶσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐν ἣ καὶ συνέγραψε μετ' εὐχερείας καὶ χάριτος ἀληθῶς ἀξιοθαυμάστου. Ἡ κριτικὴ αὕτη σχολή, ἐπιδοθεῖσα ἰδίως εἰς τὴν διόρθωσιν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἠκολούθησε κατὰ γράμμα τὸ ὑπὸ πρῶτον τοῦ Bentley τεθὲν ἀξίωμα, καθ' ὃ ὀρθὸς λόγος (ratio) καὶ ἡ μαρτυρία αὐτῶν τῶν πραγμάτων εἶνε ὑπέρτερα τῆς συμφωνίας ἑκατὸν κωδίκων, διὸ μετέβαλλεν ἀδιστακτικῶς τὴν παραδεδομένην γραφήν, ὅπου ἐπίστευεν ὅτι χωρίον τι εἶνε διεφθαρμένον. Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ δίγαμμα ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν Ὀμηρικῶν ποιημάτων ὑπὸ τοῦ Bentley, δι' ἧς δυνάμεθα σήμερον ἡμεῖς οἱ ἐπιγενέστεροι νὰ κρίνωμεν περὶ αὐτῶν ὀρθότερον ἢ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες κριτικοί, ἢ ἀνεύρισεις σπουδαίων νόμων τῆς Ἑλληνικῆς μετρικῆς ὑπὸ τε τοῦ Bentley καὶ τοῦ Porson, ἢ ἐξέλεγκτις τῆς νοθείας τῶν εἰς τὸν τύραννον Φάλαριν, τὸν Θεμιστοκλέα καὶ ἄλλους ἀποδιδόμενων ἀρχαίων ἐπιστολῶν ὡσαύτως ὑπὸ τοῦ Bentley, ἢ ἀνακάλυψις τῶν ἤδη ἀπὸ δέκα ὀκτὼ ἑκατονταετηρίδων ἐξαπατησασῶν τοὺς ἀνθρώπους πλαστογραφῶν τοῦ Ἰουδαίου Ἀριστοβούλου καὶ ἄλλων ἀπατεῶνων ὑπὸ τοῦ Walckenaer καὶ τέλος αἱ πολυπληθεῖς ἰδίως ὑπὸ Bentley καὶ Cobet γενόμεναι λαμπραὶ διορθώσεις διεφθαρμένων χωρίων κατέστησαν τὴν σχολὴν ταύτην περιφανῆ καὶ ἔνδοξον ἐς αἰ. Ἐπεσκίασεν ὁμως κατὰ τι τὴν δόξαν τῆς σχολῆς ταύτης τὸ μονομερὲς τῆς μαθήσεως τῶν πλείστων ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῆς, οἵτινες ὄχι σπανίως παρεξέτράπησαν εἰς ἀπεριοσέπτους νεωτερισμούς, ἐτίθετε δὲ καὶ εἰς ἀλαζονίαν καὶ ἄδικον καταφρόνησιν καὶ προσώπων καὶ πραγμάτων. Δικαίως ἄρα ὁ ἀρχαῖος Ἡρόκλειτος ἔλεγε τὴν οἴησιν ἱερὰν νόσον καὶ ἐδίδασκεν ὅτι ὕβριν χρὴ σβεννύναι μάλλον ἢ πυρκαϊήν⁽¹⁾. Οἱ φιλόλογοι τῆς Ἀγγλοολλανδικῆς κριτικῆς σχολῆς

(1) Διογ. Λαέρτ. Θ'. 1, 2-7.

εσπούδασαν επιμελῶς τὰ ἀρχαῖα μέτρα, ἀλλ' ὁ σκοπὸς τῶν μετρικῶν αὐτῶν μελετῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἦτο μόνον ἢ δι' αὐτῶν ἐξακριβώσις τῶν μακρῶν καὶ βραχειῶν συλλαβῶν χάριν τῆς διορθώσεως τῶν κειμένων, ὅχι ὁ καταρτισμὸς αὐτοτελοῦς μετρικῆς ἐπιστήμης συναφοῦς πρὸς τὴν γενικωτέραν περὶ τῶν μουσικῶν τεχνῶν θεωρίαν. Ἐπίσης χαμαιζήλος ὑπῆρξε καὶ ἡ γραμματικὴ αὐτῶν. Κατήντησαν πᾶν εἶδος χλεύης κατὰ τῶν δυστυχῶν Βυζαντινῶν βιβλιογράφων τῶν γραφάντων τὰ περιωθέντα χειρόγραφα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἀλλὰ τὰ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἀνευρεθέντα πολυάριθμα ἐπὶ παπύρου ἀποσπάσματα τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Εὐριπίδου, τοῦ Πλάτωνος καὶ ἄλλων, καίπερ κατὰ χίλια ἔτη παλαιότερα τῶν χλενασθέντων βιβλιογράφων, ἀπεδείχθησαν ὅχι κάλλιον, πολλάκις δὲ χειρότερον παρὰ δεδομένα ἢ ἐν τοῖς Βυζαντινοῖς χειρογράφοις. Ἐπίσης κατεφρόνησαν τὴν συγκριτικὴν γλωσσολογίαν μεγαλοποιῶντες τὰς πλάγας αὐτῆς, ἰδίως τὰς τῶν παλαιότερων γλωσσολόγων, ἀδυνατοῦντες δὲ νὰ ἐκτιμῆσωσι τὴν μεγίστην σπουδαιότητα τῆς ἐπιστήμης ταύτης, ἀποτελοῦσης μίαν τῶν μεγίστων ἀνακαλύψεων τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἄλλ' ἡ γλωσσολογικὴ ἔρευνα καὶ αἱ νεωστὶ ἀνευρεθεῖσαι πολυάριθμοι ἀρχαῖαι ἐπιγραφαὶ καὶ πάπυροι πλειστάκις ἀπεκάλυψαν ἀναμφισβητήτως ὅτι τὰ ὑπ' ἐκείνων νόθα καὶ ἐφθαρμένα νομιζόμενα ἦσαν γνήσια καὶ ὀρθά, ὅ,τι δ' αὐτοὶ ἐθεώρουν ὡς μεταγενέστερον καὶ ἐξ ἀμαθείας καὶ ἀγνοίας τοῦ γνησίου προκύψαν, ἐπειδὴ μόνον παρὰ μεταγενεστέρους συγγραφεῦσιν εὗρισκετο, ὅχι σπανίως ἀπεδείχθη ὅτι πράγματι ἦτο παλαιότερον καὶ ἀρχεγονώτερον τοῦ κατ' αὐτοὺς παλαιότερον καὶ μόνου γνησίου. Ἀπεδείχθη λοιπὸν ὅτι ὁ ὀρθὸς λόγος, εἰς ὃν μόνον στηριζόμενοι ἐκεῖνοι ἔκρινον καὶ κατέκρινον ἀδιστακτικῶς, εἶχε χροίαν νὰ ὑποβληθῇ εἰς κρίσιν καὶ αὐτός. Τοῦτο ἔχει ὡς ἀξίωμα ἡ φιλολογία τῆς σήμερον.

Ὁ εὐφυῆς δύναται βεβαίως πάντοτε νὰ μαντεύσῃ τι ὀρθὸν καὶ νὰ καταπλήξῃ διὰ μεγάλης τινὸς ἀνακαλύψεως, ἀλλ' ἀφεύκτως θὰ περιπέσῃ εἰς ἀσυγκρίτως πλειότερα καὶ δεινὰ σφάλματα, ἐὰν δὲν ἔχῃ ἄλλο τι ἐφόδιον πλὴν τῆς ἰδίας εὐφυΐας καὶ τῆς ἀμεθόδου μελέτης. Μόνος ὁ μεθοδικῶς προπαιδευθεὶς καὶ μεθοδικῶς μελετῶν δύναται νὰ ἀναζητήσῃ τὴν ἀλήθειαν μετὰ ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγίστων κινδύνων πλάνης κατὰ τὸ ἐφικτὸν εἰς ἄνθρωπον.

Τὴν ὁρθὴν μέθοδον τῆς φιλολογικῆς ἐρεύνης ἐδίδαξαν ἰδίως οἱ Γερμανοί, ἀλλ' οὐχ ἦτιον διεκρίθησαν ἐν αὐτῇ καὶ Ἕλληνοὶ, ὡς ὁ περιφημὸς ἱστορικὸς Grote, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐξ ἄλλων ἐθνῶν ἱκανοὶ ἐπιστήμονες. Ὁ ἸΟ' αἰὼν διὰ τὰς κατ' αὐτὸν γενομένας μεγάλας ἀνακαλύψεις ἐν ταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμαις ὁρθῶς ἐπονομάζεται αἰὼν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἀλλ' εἶνε δίκαιον νὰ ὀνομασθῇ ἐπίσης καὶ ἱστορικὸς αἰὼν, ἐπειδὴ κατ' αὐτὸν ἐσουστηματοποιήθη ἡ μέθοδος τοῦ προσηκόντως ἐξερευνητῶν γεγονότα ἀλληλοδιαδόχως ἐν χρονικῇ τινι περιόδῳ συμβάντα· διὰ τῆς μεθόδου δὲ ταύτης προώδευσαν τεραστῶς πολλαὶ ἐπιστήμαι, ἐν αἷς κατ' ἐξοχὴν ἡ νομικὴ καὶ ἡ φιλολογία. Ἐκαστον ἐξερευνόμενον γεγονός εἶνε ἀνάγκη πρῶτον νὰ καταταχθῇ ἐντὸς ὠρισμένης χρονικῆς περιόδου καὶ νὰ καθορισθῇ ὅσον τὸ δυνατὸν ἀκριβέστατα μάλιστα μὲν αὐτὸ τοῦτο τὸ χρονικὸν σημεῖον, καθ' ὃ συνέβη, ἢ ἂν τοῦτο δὲν εἶνε δυνατόν, νὰ καθορισθῇ τοῦλάχιστον στενωτέρα τις χρονικὴ περίοδος ἐμπεριλαμβανομένη ἐν τῇ μεγαλυτέρᾳ χρονικῇ περιόδῳ, εἰς ἣν ἀνήκει τὸ μελετώμενον. Ὅταν δ' οὕτω τὸ ἐξερευνόμενον γεγονός περιληφθῇ ἐν τοιούτοις χρονολογικοῖς πλαισίοις, τότε ἀναζητοῦνται πᾶσαι αἱ μεμαρτυρημέναι τε καὶ ἀμαρτύρητοι, ἀλλὰ βέβαιαι ἢ πιθαναὶ σχέσεις αὐτοῦ πρὸς ἄλλα γεγονότα, εἴτε σύγχρονα εἴτε προγενέστερα, καὶ αἱ ἐκ τούτων προερχόμεναι ἀποδεδειγμέναι ἐπιδράσεις, οὕτω δὲ ὁ ἐρευνητὴς μεταφέρεται τρόπον τινὰ εἰς αὐτὸν τὸν χρόνον τοῦ ἐξερευνωμένου γεγονότος καὶ κατανοεῖ αὐτὸ ὡς μέρος τῆς ὅλης εἰκόνης κόσμου τινὸς παρελθόντος. Ἀπαραίτητον δὲ στοιχεῖον πρὸς δημιουργίαν τῆς εἰκόνης ταύτης εἶνε καὶ πᾶσα τοῦ παρελθόντος διαφορὰ ἢ ὁμοιότης πρὸς τὸ παρὸν, διὸ ἀπαιτεῖται νὰ ἔχη ὁ ἐρευνητὴς ὅσον τὸ δυνατὸν σαφεστέραν καὶ πληρεστέραν γνῶσιν καὶ τοῦ παρόντος. Διὰ τοῦτο ἰδίως τὰ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν ἀναφερόμενα ἱστορικὰ ἔργα τῶν νεωτέρων χρόνων δὲν καταλέγουσιν ἀπλῶς γεγονότα, ἀλλ' ἀπεικονίζουσι ζωηρῶς δλόκληρον παρελθόντα κόσμον μετὰ πασῶν αὐτοῦ τῶν πρὸς τὸ παρὸν ἀντιθέσεων.

Ἐπειδὴ δὲ πρὸς δημιουργίαν τῆς ἱστορικῆς εἰκόνης ἀπαιτεῖται νὰ γνωρίζῃ ὁ ἐρευνητὴς πάντα τὰ σχετικὰ πρὸς τὸ ἐξερευνόμενον, τὰ δὲ σχετικὰ ταῦτα πολλάκις ἀνήκουσιν εἰς τὴν περιοχὴν ἄλλης τινὸς ἐπιστήμης, ὁ ἐρευνητὴς ὀφείλει νὰ γνωρίσῃ καὶ τὴν ξένην ταύτην ἐπιστήμην εἰς ὅσον ἀναγκαῖοι. Δὲν ὑπάρχει δὲ οὐδεμία ἐπιστήμη, ἐξ ἧς νὰ μὴ προσ-

δοκᾶ ὠφέλειάν τινα ἢ φιλολογία. Ὁ μέγας φιλόλογος Αὔγουστος Böckh τὰς περιφήμους αὐτοῦ περὶ τῶν σεληνιακῶν κύκλων καὶ ἐν γένει τῆς χρονολογίας τῶν ἀρχαίων μελέτας, οὐχ ἤτιον δὲ καὶ αὐτὸ τὸ ἀπαράμιλλον αὐτοῦ ἔργον περὶ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας τῶν Ἀθηναίων ὠφείλειν εἰς τὴν ἔξοχον αὐτοῦ ἱκανότητα περὶ τὰ μαθηματικά, ὃ δὲ Grote καὶ ὁ Niebuhr ὑπερέβαλον τοὺς ἄλλους ἱστορικοὺς ἔνεκα τῆς μεγάλης αὐτῶν ἐμπειρίας περὶ τὰ πολιτικά καὶ τὰ οἰκονομολογικά. Ἐπίσης δ' ἀξιολογωτάτην ὠφέλειαν ἔχει πορισθῆ ἢ φιλολογία καὶ ἐκ τῆς φυσικῆς γεωγραφίας, τῆς φυσιολογίας καὶ τῆς ἀνθρωπολογίας. Ἀπαιτεῖται λοιπὸν νὰ κατέχη ὁ φιλόλογος ὅσον τὸ δυνατὸν εὐρύτεραν καὶ τελειότεραν ἐγκυκλοπαιδικὴν μόρφωσιν, ἵνα δύναται νὰ χρησιμοποιεῖ καὶ τὴν ἐξ ἄλλων ἐπιστημῶν ἐπικουρίαν, νὰ καθιστᾷ δὲ καὶ αὐτὸς τὴν ἑαυτοῦ ἐπιστήμην ὅσον τὸ δυνατὸν χρησιμωτέραν εἰς τοὺς ἄλλους, μεταδίδῃ δὲ καὶ εἰς τοὺς τὴν ἐγκύκλιον παιδεύσειν παιδευομένους νέους ὄχι μονομερῆ γνῶσιν τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν καὶ λογοτεχνιῶν, ἀλλ' ἱκανότητα πρὸς εὐδοκίμοιεν ἐν πάσῃ ἐπιστήμῃ καὶ τέχνῃ. Ἰδίως ὁμως ἀπαιτεῖται νὰ κατέχη ὁ φιλόλογος ὅσον ἔνεστιν ἐντελεστοέραν γνῶσιν τῶν ἐπιστημῶν ἐκείνων, αἵτινες καίπερ ἀληθῶς οὐδὲν ἄλλο οὔσαι εἰμὴ κλάδοι αὐτῆς ταύτης τῆς φιλολογίας, θεωροῦνται συνήθως ὡς αὐτοτελεῖς ἐπιστήμαι, τουτέστι τῆς γλωσσολογίας καὶ τῆς ἀρχαιολογίας, ἐξ ὧν ἡ μὲν γλωσσολογία διαφωτίζει τὴν γλῶσσαν τῶν ἀρχαίων διὰ τῶν ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἄλλων γλωσσῶν ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων συναγομένων τεκμηρίων, ἢ δ' ἀρχαιολογία δεικνύει αἰσθητότερον πάσης ἄλλης μελέτης τὸ περιβάλλον τοῦ ἀρχαίου βίου, ἐν ᾧ παρήχθησαν τὰ ὑποκείμενα εἰς τοῦ φιλολόγου τὴν ἔρευναν. Ἐν γένει ἢ νεωτέρα φιλολογία, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν παλαιότεραν, διακρίνεται διὰ τὸ πολυμερὲς τῆς μελέτης καὶ τὴν βαθύτητα τῆς ἐρεύνης· ἵνα δ' ὡς ἐν παραδείγματι κατανοηθῆ τοῦτο, ἀρκεῖ νὰ παρατηρήσῃ τις καὶ μόνον τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐκπονοῦνται σήμερον αἱ ἐκδόσεις τῶν ἀρχαίων συγγραφέων κατ' ἀντιπαραβολὴν πρὸς τὰς προγενεστέρας. Ἄλλοτε πρὸς τοῦτο παρεβάλλοντο τὰ ἀρχαῖα χειρόγραφα καὶ ἐν περιπτώσει διαφωνίας αὐτῶν προεκρίνετο ἢ γραφή, ἣτις ἐφαίνετο γνησιωτέρα, ὅπου δὲ τὸ κείμενον ἐφαίνετο διεφθαρμένον, διωρθοῦτο κατ' εἰκασίαν. Σήμερον ὁμως ταῦτα δὲν θεωροῦνται πλέον ἀρκετά, ἀλλ' ἐξετάζονται ἐπιμελῶς πᾶσαι αἱ διάφοροι γραφαὶ ἐκάστου τῶν χειρογράφων,

δρθαί τε καὶ ἔσφαλμένοι καὶ ἐκ τῶν κοινῶν σφαλμάτων ἢ τῶν κοινῶν δρθῶν γραφῶν δύο ἢ πλειότερων χειρογράφων ἐξακριβοῦται ἡ σχέσις αὐτῶν πρὸς τὰ ἄλλα καὶ πάλιν ἡ σχέσις ἐκάστης κατηγορίας αὐτῶν πρὸς τὸ ἀπολεσθὲν ἀρχέτυπον κείμενον. Οὕτω κρίνεται ἡ σχετικὴ ἀξιοπιστία ἢ ἀναξιοπιστία ὠρισμένων χειρογράφων ὅχι ἐκ τῆς δρθῆς ἢ μὴ δρθῆς γραφῆς αὐτῶν ἔν τισι μόνον χωρίοις, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὅλου χαρακτῆρος τοῦ κειμένου, ὅπερ παρέχει ἕκαστον χειρόγραφον. Διὰ τοῦτου τοῦ τρόπου ὁ ἐκποινῶν τὴν ἔκδοσιν κατορθοῖ νὰ ἀπορρίψῃ ὡς ὅχι γνησίας τὰς γραφὰς χειρογράφου τινὸς ὅχι μόνον ὅταν δὲν παρέχωσι τὴν προσήκουσαν ἔννοιαν, ἀλλὰ καὶ ὅπου φαίνονται ὅλως ἄψογοι, καθ' ὃ διωρθωμένοι ὑπὸ ἀρχαίου τινὸς κριτικοῦ.

Τοιαύτη εἶνε σήμερον ἡ φιλολογικὴ ἐπιστήμη, ἣν μέλλω νὰ διδάξω ἀπὸ τῆς ἔδρας ταύτης. Δέν με λανθάνει ὅτι τὸ ἀτελὲς τῆς ἐμῆς προπαιδεύσεως καὶ αἱ δυσχερεῖς περιστάσεις, ἐν αἷς πάντες ζῶμεν, ἐνδέχεται νὰ καταστήσῃ κατὰ μικρότερον ἢ μεγαλύτερον μέρος ἀδύνατον τὴν ἐν τοῖς πράγμασι ἐφαρμογὴν τοῦ ἐνδεδειγμένου προγράμματος. Ἐν τῷ ὅμως δύναμαι νὰ διαβεβαιώσω ἀπὸ τοῦδε, ὅτι ἴσον κατέχων ἐνθουσιασμόν πρὸς τοὺς ἀοιδίμους ἡμῶν προγόνους τοὺς μεταδίωσαντας τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τὴν Ἀσικὴν Εὐρώπην, ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν αὐτήν, ὡς ἐκεῖνοι, τρέφων πεποίθησιν περὶ τῆς ὑπεροχῆς τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, θὰ ἐργασθῶ πάσῃ δυνάμει καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ἀφοσιώσεως νὰ συντελέσω τὸ κατ' ἐμμαντὸν εἰς τὴν ἀνατολὴν νέας περιόδου Ἀναγεννήσεως τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀφορμωμένης ἐξ αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος. Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ περικληθὲς Βησαρίων ὁ Τραπεζούντιος παραγγέλλων πρὸς τινὰ φίλον νὰ ἀποστείλῃ πρὸς αὐτὸν χειρόγραφα Ἑλλήνων συγγραφέων, ἅτινα ἐσκόπει νὰ κληροδοτήσῃ εἰς τὴν ἐν Βενετία Μαρκιανὴν βιβλιοθήκην, ἔγραφε πρὸς αὐτὸν ταῦτα : « Ἐμοὶ δ' ἔτι τῶν τε θύραθεν τῶν τε καθ' ἡμᾶς διδασκάλων ἑλλείπει οὐκ ὀλίγα συγγράμματα. Ἰσταμένης μὲν οὖν τῆς κοινῆς Ἑλλήνων καὶ μόνης ἐστίας οὐκ ἐφρόντιζον, πάντα εἰδὼς ἐκεῖ ἀποκείμενα πεσοῦσης δέ, φεῦ, μεγάλη τις ἐγένετο ἐπιθυμία τῆς πάντων αὐτῶν κτήσεως οὐκ ἐμοῦ γε ἔνεκα, ὅς γε τῆς ἰδίας ἔνεκα ὠφελείας ἀρκοῦντα κέκτημαι, ἀλλ' ὡς ἂν, εἴ που νῦν τέ τινες λειφθεῖεν Ἑλλήνες, εἴ τέ τις εἰσέπειτα βέλτιον πράξειε· πολλὰ δ' ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ γένοιτ' ἂν

ἔχουεν ὅπη τὴν αὐτῶν φωνὴν ἅπασαν, τὴν γε νῦν οὔσαν, ἐν τινὶ ὁμοῦ ἀποκειμένην ἀσφαλεῖ τόπῳ εὗρουεν καὶ εὗρόντες πολλαπλασιάσαιεν καὶ μὴ πρὸς οἷς πολλοῖς τε καὶ καλοῖς τῶν θείων ἐκείνων ἀνδρῶν πάσαι ἀπολωλέκαμεν ὑπομνήμασι καὶ τὰ ὀλίγα ταῦτα νῦν ἀπολέσαντες ἄφωνοι τὸ παράπαν μένοιεν καὶ βαρβάρων τε καὶ ἀνδραπόδων οὐδὲν διαφέροιεν» (1). Τὸ ἔργον μου θὰ ἀποβλέπη εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ πόθου τοῦ φιλοπάτριδος ἐκείνου ἀνδρός, ἐπιτελῶν δ' αὐτὸ καὶ ἐκπέμπων μαθητὰς ἱκανοὺς νὰ καταστήσωσι τὸν πόθον ἐκεῖνον πρᾶγμα ἐλπίζω διὰ καταξιοθῆναι ποτε νὰ δώσω εἰς αὐτοὺς τὴν εὐχὴν, ἣν δίδει πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ ὁ Σοφόκλειος Αἴας : Γένοισθε εὐτυχέστεροι ἡμῶν τῶν ὑμετέρων διδασκάλων, τὰ δ' ἄλλ' ὁμοῖοι, καὶ γένοισθ' ἂν οὐ κακοί.

(1) Σ. Π. Λάμπρου, Νέος Ἑλληνομῆμων, τόμ. Σ' (1909) σελ. 393.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ
ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000016714

A11733

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ